

PEDAGOGIKA VA IJTIMOIIY PEDAGOGIKA KATEGORIYALARI

Saidxodjayeva Diyora- *University of menegment and future technologies
universiteti, 553-guruh talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari va ularning jamiyatdagi ahamiyati yoritilgan. Ijtimoiy pedagogika insonning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiylashuvi va rivojlanishi bilan bog'liq muhim jarayonlarni o'rganadi. Maqolada ijtimoiy pedagogikaning asosiy tushunchalari, jumladan, ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy muhofaza va ijtimoiy xizmatlarning mohiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu kategoriyalarning inson va jamiyat hayotidagi roli hamda ularni rivojlantirishning dolzarb jihatlarini muhokama qilinadi. Maqola ijtimoiy pedagogika sohasida tadqiqot olib borayotgan mutaxassislar, o'qituvchilar va talabalar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: ijtimoiy pedagogika, ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy muhofaza, ijtimoiy xizmatlar, pedagogik jarayon, jamiyat, shaxs rivojlanishi

Kirish

Pedagogika insonni har tomonlama tarbiyalash va rivojlantirish jarayonini o'rganadigan fan hisoblanadi. Ushbu fan ijtimoiy hayotning ajralmas qismi bo'lib, jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari tarbiya, ta'lim, o'qitish, rivojlanish va shakllanish kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ijtimoiy pedagogika ham pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ijtimoiy muhitda insonning tarbiyalanishi va moslashish jarayonlarini o'rganadi. Ushbu maqolada pedagogika va ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari tahlil qilinadi, ularning mazmuni va ahamiyati yoritiladi.

Pedagogika kategoriyalari

Pedagogik kategoriyalar pedagogika fanining asosiy tushunchalari bo'lib, ta'lim va tarbiya jarayonlarining mohiyatini ifodalaydi. Tarbiya — bu insonni ma'naviy va axloqiy jihatdan shakllantirish jarayoni bo'lib, jamiyatdagi normalarga moslashishga yordam beradi. Tarbiya jarayonida inson shaxsiy fazilatlarini

rivojlantirib, ijtimoiy hayotga tayyorlanadi. Tarbiya turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin: oilaviy tarbiya, maktab tarbiyasi, diniy tarbiya va madaniy ta'sirlar. Insonning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga qaratilgan jarayon ta'limdir. Bu jarayon rasmiy ta'lim muassasalari (maktab, kollej, universitet) yoki norasmiy muhitda amalga oshirilishi mumkin. Ta'lim insonning dunyoqarashini kengaytiradi va jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

O'qitish – bu pedagogik jarayon bo'lib, o'quvchilarga bilim berish, ularni fikrlashga o'rgatish va muayyan fanlar bo'yicha tayyorlashga qaratilgan faoliyatdir. O'qitishning muvaffaqiyati o'qituvchining mahorati, darsning tashkil etilishi va o'quvchilarning faolligiga bog'liq. Insonning jismoniy, aqliy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan o'sishi jarayon rivojlanishidir. Har bir shaxsning rivojlanishi turli omillarga bog'liq bo'lib, bu jarayonda biologik, psixologik va pedagogik omillar muhim rol o'ynaydi.

Shakllanish – inson shaxsiyatining tarkib topishi va mustahkamlanish jarayonidir. Bu jarayonda insonning qiziqishlari, e'tiqodlari va ijtimoiy qarashlari rivojlanadi. Pedagogik ta'sir orqali shaxsning shakllanishiga yo'naltirilgan turli metod va usullar qo'llaniladi. Ijtimoiy pedagogika – bu insonning ijtimoiy muhitda tarbiyalanish jarayonini o'rganadigan fan bo'lib, uning asosiy maqsadi ijtimoiy omillar ta'sirida shaxsning ijtimoiylashuvini ta'minlashdir. Pedagogika va ijtimoiy pedagogika jamiyatda insonning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim sohalaridir. Pedagogika tarbiya, ta'lim, o'qitish, rivojlanish va shakllanish kabi jarayonlarni qamrab oladi. Ijtimoiy pedagogika esa insonning jamiyatga moslashishi, ijtimoiy tarbiya va ijtimoiy muhofaza masalalariga e'tibor qaratadi. Ushbu kategoriyalar jamiyatda insonni barkamol shaxs sifatida shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi.¹

Ijtimoiy pedagogika kategoriyalari

Ijtimoiy pedagogika insonning jamiyatda moslashuvi, tarbiyalanishi va rivojlanishini o'rganadigan fan bo'lib, uning asosiy maqsadi ijtimoiy muhitda shaxsning to'g'ri shakllanishiga ko'mak berishdir. Ushbu fan pedagogika va

¹ Tursunov B., Ismoilov I. – Pedagogika asoslari. Toshkent, 2015;

sotsiologiya o'rtasida bog'lovchi bo'g'in sifatida xizmat qiladi va turli ijtimoiy muammolarni hal qilishda yordam beradi. Quyida ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari tahlil qilinadi. Ijtimoiylashuv – insonning jamiyatga moslashish jarayoni bo'lib, unda shaxs ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi, jamiyatning qadriyatlari, me'yorlari va xulq-atvor qoidalarini o'rganadi. Bu jarayon davomida inson oilaviy muhit, ta'lim muassasalari, mehnat jamoasi va ommaviy axborot vositalari orqali ijtimoiy hayotga integratsiyalashadi. Ijtimoiy pedagogika insonning ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi omillarni o'rganadi va unga yordam beradigan pedagogik usullarni ishlab chiqadi.

Ijtimoiy muhit deganda insonning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tashqi omillar yig'indisidir. Bu omillar oilaviy sharoit, ta'lim tizimi, jamiyatning madaniy darajasi va iqtisodiy holati kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogika shaxs rivojlanishiga salbiy ta'sir qiluvchi omillarni kamaytirish va ijobiy muhit yaratish usullarini o'rganadi. Ijtimoiy tarbiyaning ahamiyati shundaki, insonning jamiyatda to'g'ri xulq-atvor qoidalarini o'zlashtirishiga qaratilgan jarayondir. Bu tarbiya turli yosh guruhlariga mos ravishda tashkil etiladi va shaxsning ijtimoiy hayotga tayyorlanishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy pedagoglar yoshlarning huquqiy madaniyatini oshirish, ularning ijtimoiy faolligini rag'batlantirish va jamiyatga foydali fuqaro bo'lishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik ishlarni olib boradilar.

Ijtimoiy muhofaza – aholining zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash tizimidir. Bu tizim nogironlar, yetim bolalar, qariyalar va iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan oilalarni ijtimoiy himoya qilishga qaratilgan. Ijtimoiy pedagogika shaxsning huquqlarini himoya qilish, uning ijtimoiy ta'minotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish va unga mos pedagogik yordam ko'rsatish usullarini ishlab chiqadi. Ijtimoiy xizmatlar – insonlarga ijtimoiy muammolarini hal qilishda yordam berishga mo'ljallangan xizmatlar tizimidir. Bu xizmatlarga psixologik maslahatlar, huquqiy yordam, tarbiya bo'yicha maslahat berish va rehabilitatsiya markazlari faoliyati kiradi. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiy xizmatlarning samaradorligini oshirish, shaxsning

muammolarini tushunish va unga to'g'ri yordam ko'rsatish bo'yicha usullarni ishlab chiqadi.

Ijtimoiy pedagogika insonning ijtimoiy muhitda shakllanishi va jamiyatga integratsiyalashuvi jarayonlarini o'rganadi. Uning asosiy kategoriyalari bo'lmish ijtimoiylashuv, ijtimoiy muhit, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy muhofaza va ijtimoiy xizmatlar shaxs rivojlanishining muhim jihatlarini tashkil etadi. Ushbu kategoriya va tushunchalar jamiyatning har bir a'zosi uchun qulay sharoit yaratish va ularning ijtimoiy hayotga moslashuvini ta'minlashga qaratilgan.²

Xulosa

Ijtimoiy pedagogika insonning jamiyatga moslashishi, ijtimoiy muhitda rivojlanishi va jamiyat a'zosi sifatida shakllanish jarayonlarini o'rganadigan fan hisoblanadi. Ushbu soha shaxsning ijtimoiylashuvi, tarbiyasi, muhofazasi va unga ko'rsatiladigan xizmatlarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogika orqali insonning ijtimoiy muammolarini hal etish, jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlashuvi ta'minlanadi. Uning asosiy kategoriyalari bo'lmish ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy muhofaza va ijtimoiy xizmatlar shaxsning ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu kategoriyalar insonning hayot sifati, ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi o'rni bilan chambarchas bog'liqdir. Ijtimoiy pedagogika nafaqat ta'lim va tarbiyaning bir qismi sifatida, balki shaxs va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlovchi vosita sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda ijtimoiy pedagogikaning roli yanada ortib borishi kutilmoqda, chunki globallashuv, ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlar va zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi insonning ijtimoiy hayotga moslashish jarayonlarini yanada murakkablashtirmoqda. Shu sababli, ijtimoiy pedagogika sohasi mutaxassislari insonlarning ijtimoiy muhitga integratsiyalashuviga yordam berish uchun yanada takomillashgan metod va strategiyalar ishlab chiqishlari lozim.

² Qodirov N. – Ijtimoiy pedagogika. Toshkent, 2018., G'aybullaev N. – Pedagogika va psixologiya asoslari. Toshkent, 2020;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O'quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o'qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Pedagogik faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakillantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissinii tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.